

Олександр Міндюк

УКРАЇНЦІ - корінний народ Криму

Олександр Міндюк

Українці – корінний народ Криму
Видання 2-ге, доповнене

Видавництво "СПЛОМ"
Львів — 2000

В книзі запропоновано обґрунтування статусу українців як єдиного корінного народу в Криму, де, як і в усій Україні, інші жителі складають етнічні меншини чи групи.

ПЕРЕДМОВА

Український народ на своїх споконвічних землях зазнав агресії та експансії нерозсудливих, несамовитих, заперечених часом сусідів, різних орд і зайдів, а тому поставлений був в умови боротьби за виживання, постійного самозахисту і оборони, відстоювання свободи, своїх життєвих, національних і державницьких інтересів. Це особливо проявилось для Криму, Закарпаття та інших етнічних українських регіонів. І в цій довготривалій впродовж тисячоліть священній, тяжкій і виснажливій боротьбі народ, консолідуючись довкола своєї ідеї, національних життєвих інтересів, вистояв, відстояв свою Батьківщину, зреалізував національну ідею, утвердив свою державу — Україну. І для нього ціна свободи — вічна пильність, готовність до самозахисту і оборони.

Дотепер з минулого в історії українського народу залишились численні несправедливі завали, що потребують свого належного розгляду, вивчення і висвітлення. Невисвітлені і не покарані зло, несправедливість мають схильність рецидиву, здатність повторюватись. Для українського народу символом життєзбереження стало: „Пізнайте істину — і істина визволить вас”.

Пропонована книга саме і присвячена стислому викладу доленосних істин і подій у житті українського народу і особливо у Криму як споконвічній і невід'ємній складовій національно-державних теренів, що Батьківщиною стали для всього українського народу — його української нації, етнічних меншин чи груп. Крим є яскравою сторінкою у великій життєвій книзі України, українського народу. Тут, як і по всій Україні, корінний народ пройшов свій шлях історичного формування і становлення від жителів палеоліту, а згодом вже історично з часів Гомера відомих лестригонів і пізніших таврів до антив, русичів та українців. Таке поіменне становлення характерне і для інших регіонів України, зокрема для Західного Побужжя, Передністер'я і Волині: жителі палеоліту — трипільці — неври — дуліби — бужани — волиняни — анти — русичі — українці, чи для Подніпров'я: жителі палеоліту — трипільці — неври — поляни і уличі — анти — русичі — українці, для Подністер'я у тім числі Пруту і

Південного Бугу (Переддунав'я): жителі палеоліту — трипільці — тиверці (дністряни) і уличі — анти — русичі — українці, або для Карпат, Закарпаття і Прикарпаття: жителі палеоліту (від 1 млн. років тому) — трипільці — хорвати (горяни) — анти — русичі (русини) — українці та ін.

Український народ на усіх своїх споконвічних теренах, в тому числі у Криму чи в Карпатах, Закарпатті і Прикарпатті, єдиний за матеріальним виробництвом, духовністю, мовою, культурою, звичаями, віруваннями, обрядом поховань, етнонімом, державницькою, християнською, національною самосвідомістю і т.д.

І слушно зазначається, що Крим, він же Перекоп, для України — віковічна складова і невід'ємна частина її землі, території, народу і віками єдиної долі та історії всього народу, його менталітету, вірувань, релігії, християнства, тризуба як релігійного, національного і державного символу, алфавіту, мореплавства, патріотично-самовідданої і неухильної боротьби народу впродовж тисячоліть за свою рідну землю, Батьківщину, Свободу і Незалежність. І корінна українська земля Криму, як і її корінний український народ, повинні бути позбавлені тут кричущої ганьби так званої експансійної автономізації, що не має жодних обґрунтувань і є порушенням суверенітету України.

Книга про українців, як корінний народ Криму, буде неодмінно корисною і повчальною як для державних діячів, політиків, так і для широкого кола громадян України.

Досьогодні статус, правове становище українців у Криму залишається не з'ясованим і не визначеним.

Часто, навіть і наші автори різних видань, українців у Криму наділяють становищем національної меншини чи групи, а значить, за існуючими поняттями, некорінної групи народу. Корінними у Криму вважають часто кримських татар, предки яких агресивною вже сформованою на своїх предковичних просторах Азії татаро-монголо-половецькою ордою потрапили сюди у 13 ст., не згадуючи, а то й ігноруючи при цьому статус українського народу. Ведеться настирлива розмова й про інші, але також так би мовити „корінні“, навіть визначено етнічні меншини караїмів (юдейського віровизнання хозаро-печеніго-половців кількістю в усій Україні до 1,5 тис. осіб), що у Криму поселились, кримчаків (тюрко- і російськомовні євреї і рештки золотоординців у Тавриді кількістю 1 тис. чоловік) і ін. Про так звані корінні національні меншини чи корінні національності у Криму — кримські татари, караїми, кримчаки, — не згадуючи про статус українців, безпідставно твердить немало Державне радіо (зокрема 11.12.1995 року), політологи (Сазонов Н., Решетняк Б., Авксентьев А. й др. Основы политологии. X. „Основа“, 1993). Отже, питання народів у Криму навидовиж заплутане і не видно горизонту його будь-якого вирішення, бо і в дисертаційній роботі (Потехін Л. В. Автореф. дисерт. на здобуття наук. ступ. канд. іст. наук. Київ. 1994) вказується: „Жоден із 89 етносів, що проживають нині на півострові, не є аборигенами. Всі вони, починаючи з кіммерійців, пришельці з інших територій, поступово сформовані в конгломерат історичної данниці народонаселення“. І в часописі „Шлях перемоги“ (26. 03. 1994.) зазначається, що у Криму „кануло в Лету щонайменше 8 завойовників“, серед яких — кіммерійці, таври, скіфи, сармати та їх плем'я алани, готи, гунни, хозари греки, монголо-татари й ін., а прониклими пізніше у Крим вважаються слов'яни (з 3 ст. н.е.), Русь (з 9 ст. н.е.), очевидно, і українці у тому числі і т.п. За останній час (Газ. „Вільна Україна“. №7. 1998.) доктор історич. наук, професор В.Масловський доходить до абсурду, видаючи бездумне уявлення про те, що ніби-то південь України, зокрема Північне Приазов'я та Північне

Причорномор'я, освоювались чи навіть колонізувались „українцями” спільно з „росіянами”, починаючи з першої половини 18 ст., а Крим, у тому числі і його Севастополь, і того пізніше.

Таке несерйозне, а то й провокаційне ставлення до Криму і долі його українського народу було і у наших попередників, що виявилось, зокрема, ще в офіційному зреченні всяких претензій до Криму нашою делегацією (автономістів) під час переговорів у Брест-Литовську (03.03.1918 року). І тоді німецька делегація була навіть здивована з такого рішення і перепитувала: чи вона це добре зрозуміла.

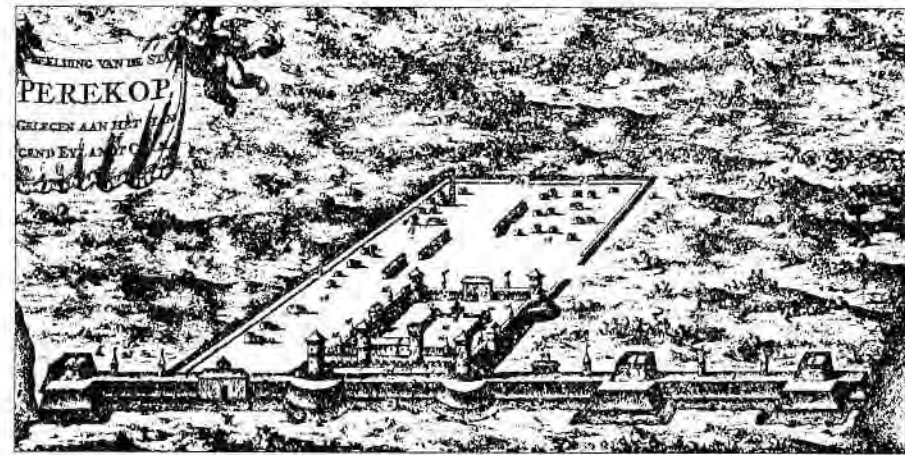
У цьому зв'язку слід особливо наголосити, що й тепер свого часу Генеральний комісар ОБСЕ у справах національних меншин Макс Ван дер Стул висловив здивування, що в Україні більше турбуються про меншини, ніж про корінну національність. І вже відверто, з гнітючим розпачем сказала про це у своєму інтерв'ю заступник Голови товариства „Просвіта” з міста Сімферополя Маргарита Свідзинська („ЗВУ”. 01.09.1992): „Ніхто не хоче займатися українцями Криму. РДК має картотеку на всіх активних членів українських організацій, в яких зафіксовано, де хто працює, де вчать діти”.

А все ж таки за останній час усувається така несправедливість і робиться постійний наголос на тому, що українці є корінним народом Криму (Олійників О. Газ. „ЗВУ”. 13. 08. 1991; Міндюк О. Часопис „Час” №№30, 32, 35. 1996; Газ. „Нескорена нація”. №№1-2. 3-4, 5-6. 1997; „Українці — корінний народ Криму”. Київ. 2000; Ковалюк З. Газ. „Нескорена нація”. №1-2. 1998; Гринь М. Газ. „Нескорена нація”. №1-2. 1998).

І природньо, хто ж вони аборигени у Криму, корінна національність, нація чи народ і національні чи етнічні меншини, групи?

У Криму, як і по всій Україні, споконвіку був і сьогодні є автохтонний найдавніший і корінний народ — аборигени. Про цей народ у Криму і його землю вперше близько 8 ст. до н.е. згадує творець грецького героїчного епосу Гомер в „Одіссей”, де в теперішньому Севастополі — його відоме древнє поселення, племінний центр, місто Телепіла. Зміст обох цих назв Телепіла і Севастополь (з 1784 року) один і той же — величне місто, — виражений відповідно ранньою і пізньою грецькою мовою. Назва Херсонес, тут існуюча з 5 ст. до н.е., в перекладі з грецької мови означає „півострів”.

Цей корінний народ тут, у Криму, згодом звали таврами, а його землю Таврікою — давні греки, що подорожували півднем тодішнього українського материка. І в першу чергу Арістей (7 ст. до н. е.), Гекатей (6 ст. до н. е.), а потім Геродот (5 ст. до н.е.) дали цю назву від Перекопу, бо рів (рів з валом) із грецької мови — Тавріка (Тафрос). І ця назва була тут понад 2 тисячоліття до 14-15 ст. н.е., а вже пізніше (в часи агресивної татаро-турецької навали і нищення) увійшла замість Тавріки

Зображення Перекопа, наведене в книзі Witsen'a "Nord and Oost Tartaria. Amsterdam 1692"

назва Крим, бо з тюркської мови Перекоп, рів — крим або крим. Отже, Тавріка, Таврида, Таври — земля, країна, народ на південь за Перекопом (ровом), де й було засновано місто Перекоп (див. рис.). З цього приводу періпл Псевдо — Скілак у другій половині 4 ст. до н.е. пише: „За скіфською землею народ таври заселяють мис материка, а мис цей виступає у море”. Тобто таври заселяють півострів українського материка, що виступає у море, і Перекопом (ровом з валом) захистили свої землі від навали нищівної кіммерійської, а згодом і скіфської кочової орди. Він, народ таврів, споконвіків від палеоліту, за усім величезним обсягом знань, близький і споріднений за культурою, матеріальним виробництвом, звичаями, віруваннями, похованнями до всього материкового корінного українського народу, і споконвіків є його невід'ємною і складовою частиною. Народ материкової України і її півострова ще з палеоліту спільно заселяв, обживав і оберігав ці терени як їх єдиний і вірний абориген. Отже, Тавріка. Таврида, Крим — це наша споконвічна природня назва Перекоп, що чекає свого утвердження.

Нагадаємо, що початки людського суспільства сягають своїм корінням у давнину до 3-4 млн. років. Сліди першої людини як на планеті в цілому, так і на теренах України, впевнено ведуть вже з 1 млн. років тому до її південно-західного регіону — Закарпатська область, Виноградівський район, село Королево (Українские Карпаты. История. „Наук. думка”. К. 1989). Це — терени відомого у минулому міжконтинентального океану Тетис.

Перед тим, з понад 4,6 млрд. років тому, при охолодженні сформованої і первинно на поверхні розжареної планети Земля сприятливі умови для рослинно-тваринного життя формувались спочатку в околицях полюсів, а згодом і по всій планеті, коли на ній

постійно стояло вічне літо і періодично й поступово теплий клімат усієї планети мінявся на похолодання. У час 200-100 млн. років тому після захватного утворення зміщеної подвійної планети Земля-Місяць по всій північній півкулі Землі — особливо гаряче літо з тропічним кліматом до лінії Лондон-Саратов, а у південній півкулі — тотальне похолодання і зледеніння. Як наслідок цього утворення, 200-50 млн. років тому і ближче — період особливої геологічної активності Землі: Земля розширюється, повсюдні вулканічні горотворення, вулканічне нарощування первинних материків, тріскаються, віддаляються і зближуються материки, проходить зміщення материків у північну півкулю, підняття суші, океанотворення, виникає сучасний вигляд Землі, і різко збільшується від початкового значення 5—6 годин тривалість доби, тобто зменшується швидкість споконвічного осьового обертання Землі і кількість днів у році. І у цей час відсутні зміни пір року і кільця вираженого різкого росту дерев. Протягом усього цього часу з'явилися і ефективно діють, зокрема в житті організмів фауни, місячні припливи і відпливи.

Про активну діяльність Землі свідчить зникнення у 70-35 млн. років тому міжконтинентального океану Тетіс і тектонічно-вулканічне формування на його місці і теперішнього найвищого на Землі гірського поясу Альпи-Карпати-Крим-Кавказ-Атлас-Піренеї-Памір-Гімалаї. Гори цього поясу ростуть і досьгодні, і досьгодні увесь цей пояс є сейсмічно активний.

У цей час внаслідок еволюції сформованої системи подвійної планети Земля-Місяць вже зворотно у загальній площині Сонце-планети і падіння внутрішньої енергії Землі її загальна температура падає і на ній, завдяки сонячній енергії, згодом формуються виражені кліматичні пояси, на полюсах проходить похолодання і зледеніння, Земля приймає відповідний нахил осі добового обертання з періодом просторової прецесії у 26 тис. років, а також й відповідні змінювані пори року і т.п. (Арциховский В.В. Введение в археологию. Изд. МГУ. М. 1947).

За цього процесу життя людини зародилось у вже сформованій найсприятливішій кліматичній зоні планети (зокрема о.Ява, Китай, Алжир, Південна Європа, Південна Німеччина і ін.). Причому найсприятливішими умовами для формування життя людини були активні терени міжконтинентального широтного і захищеного від холодних водних потоків океану Тетіс, вже як системи водних басейнів, а тому вони, що йменувались як Велике Середземномор'я, є прабатьківщиною людства. Приблизно 1 млн. років тому в межах території зникаючого океану Тетіс або Великого Середземномор'я з тропічною фауною і флорою виникає і розвивається людина, яка поступово розселяється по всій земній кулі. Під водами, на теренах зникаючого океану Тетіс була й південна частина України і особливо

довгий час регіони Карпат, Волині, Подністер'я, Північного Причорномор'я і Криму.

У період приблизно з 20-15 тис. років тому кінцево сформувався нахил осі Землі під кутом $23^{\circ}27'$, відбулось потепління на полюсах і полярних теренах Землі, на усій планеті, а отже й сформувався сучасний клімат, а льодовики кінцево відступили приблизно з 12 тис. років тому.

І для України вже у Закарпатті, по басейну ріки Дністра і її околиць, предковічна праукраїнська людність поширювалась і у Причорномор'ї, Приазов'ї, Криму, на що вказують найбільш закорінена і поширена тут неолітична Трипільська культура (Пастернак Я. Археологія України. НТШ. Торонто. 1961), і навіть стоянки раннього палеоліту (Нариси стародавньої історії Української РСР. Вид-во АН УРСР. Київ. 1959; кн. „Археологія Української РСР. „Наук. думка“. Київ. 1985) і схожість знахідок решток людини середньо-палеолітичної епохи (Сегеда С. Жур. „Наука і суспільство“. №4/5. 1992). Отже, смуга найранішого з 1 млн. років тому палеолітичного часу заселення в Україні, а згодом й неолітичними трипільськими племенами сягає від Закарпаття в Подністров'ї до Причорномор'я і Криму. Землеробсько-скотарські трипільські племена найраніше в Україні у 5-4 тис. до н.е. утвердились у басейнах рік Дністра, Південного Бугу і Пруту, сягнувши згодом Дніпра, Волині та інших регіонів України при їх розквіті у 3500-2700 роках до н.е. (Субтельний Орест. Україна: Історія. „Либідь“. Київ. 1991). Трипільці, предки всього українського народу — автохтони України (Аркас Микола. Історія Північної Чорноморщини. Т.1. Торонто. 1969). Буго-Дністровська культура — найраніша для всієї України (Історія Української ССР. т.1. „Наукова думка“. Київ. 1981). І вже в 1-му тис. до н.е. цей наш споконвічний з 1 млн. років тому регіон населення від гір Карпат до Чорного моря наче струною, тятивою, жилою як невром (з грецької мови) сполучений між ними рікою Дністер і на північ від нього, греками поіменований Невридою, а його народ неврами ще від часів Гомера і Геродота, а Неврида — царство неврів. Першоназвою ріки була Тіра (поселенці її згодом звались також тиверцями), що з грецької мови — натяг, струна, тятива, а вже Дністер — ріка південна. Геродот також пише, що неври — на північ й від Істру тобто Дунаю. Витоки званої першої державності українського народу природньо йдуть від його південно-західного регіону, від неврів, їх історичного племені дулібів — бужан — волинян, і Волинська земля від Закарпаття до ріки Прип'ять і від рік Сяну та Вісли до Поділля і далі та Волинська держава відомі у літописах і в світі.

У зв'язку з викладеним, слід відкинути побутуюче провокаційне уявлення окремих авторів про неавтохтонний, прийшлий сюди характер трипільців як кочівників передньоазійського походження (трипільці — споконвічні осілі землероби!), або припинення їх

існування як нехай вже й автохтонів-землеробів, носіїв культури мальованої кераміки, і під дією навали і тотального, з пожежами, винищення їх надуманими кочівниками-номадами, носіями так званої культури шнурової (мотузчаної) кераміки. Слід зазначити, що культура шнурової кераміки, як і культура кераміки мальованої, була здобутком винятково самих же трипільців у зв'язку з поширенням у них започаткованого уже приручення тварин (худоби, коней і т.п.) і шнурок (мотузок) став у них незмінним і знаменним елементом приручення, а пожари зумовлені були відомими скупченістю поселень і різкою у цей час зміною погоди, її виражено засушливим аридним характером. А це спонукало до пізнішого розселеного способу їх подальших поселень, що, у свою чергу, сприяло наступному потужному розвитку у них як землеробства, так і тваринництва, а також винайденні і впровадженні у них землеробського реманенту, транспортних засобів, верхової їзди, виникненні виробничо-господарської, племенної, військової, сімейної, приватно-власницької і т.п. структури і як результат переходу від матриархату до патріархату.

До того ж підкреслюється (Аркас Микола. Історія Північної Чорноморщини. Т.1. Вид. „Гомін України”. Торонто. 1969.), що питання „шнуровиків” досі не розв'язане, як, очевидно, і не розв'язане питання зайшлих до трипільців зі сходу (з лівобережжя) племен хліборобсько-скотарського побуту ямних скорчених поховань з червоною вохрою. Так що в цілому не було провокаційної інвазії „шнуровиків” із заходу і „ямників” зі сходу, а трипільці вже як тубільні автохтони землеробсько-скотарі самобутньо долучили до своєї культури ще шнуровану і ямно-поховальну культуру з червоною вохрою. Бо червона вохра використовувалась ще з неоліту і мезоліту для засипання небіжчиків (тепло, домашнє вогнище померлого), а при похованні козаків, Тараса Шевченка — червона китайка (тканина).

Особливими неправдоподібними, абсурдними домислами і провокаціями щодо українського народу відрізняється витвір останнього часу (Канигін Ю. Шлях аріїв. Вид-во „Україна”. Київ. 1995).

Необхідне застереження й щодо появи новітніх провокаційних плутаних уявлень окремих авторів про небувалість широко відомої у нас, у дослідників російського, германського і арабського походження Дулібсько-Бужано-Волинської державності українського народу.

Слід відмітити, що Північ України до рівня Дніпропетровська в давнину за палеоліту була під впливом наступаючих і відступаючих льодовиків. У зв'язку з чим природньо й найраніше заселеними були таким чином південь України і Крим (Щербаківський В. Формация української нації. Вид-во Юрія Тищенка. Прага. 1941). Остаточо льодовики щезли з теренів України як і Європи в цілому за мезоліту, біля 12 тисячоліть тому. А тому заселення усєї України, що у її північних районах слідувало за зникаючими льодовиками, й припадає

на цей час, і йшло воно не з Півночі на Південь, а, навпаки, з її південних обжитих околиць на північ. Це ж стверджується і нашим літописом. До цього ж привертається також увага І.І.Огієнком.

Встановлено органічний зв'язок і спільні риси культур, звичаїв, матеріального виробництва, поховань народу Криму, Подністер'я, Подніпров'я, степової України, Правобережного Лісостепу, нижнього Дону, Північного Кавказу від часів палеоліту (50 тисячоліть тому) до середньовіччя (Кулаковский Ю. Прошлое Тавриды. К. 1914; Надинский П.Н. Очерки по истории Крыма. Симферополь. 1951; сб. „История и археология древнего Крыма. К. 1957; кн. „Археология Украинской ССР. Т.1-3. К. 1985-1986).

Обряд поховання, як відомо, є найглибшою, найідентифікаційнішою, уподібнюючою характеристикою народу. Скорчені і на правому боці, фарбовані (червоною охрою) інгумаційні ямні поховання головою на захід властиві всьому українському народові на всій території, в т.ч. народові Криму, Нижнього Дону, Північного Причорномор'я і Кубані (до міста Анапи) від палеоліту до середньовіччя і відмінні від поховань зайшлих сюди народів — кіммерійців, скіфів, сарматів і їх племені аланів, греків, римлян, готів, болгар, хозар й ін. (Арциховский В.В. Введение в археологию. М., 1947; Каллистов Д.Д. Северное Причерноморье в античную эпоху. М., 1952; Алексеева Е.Н. Греческая колонизация северо-западного Кавказа. М. 1991 и др.).

Як зазначає М.С.Грушевський (Історія України. Київ. 1991), поховання ще з кам'яної доби з червоною охрою як і по всій Україні, „...йдуть через усі степи наші від Кубані до Бессарабії...”, так що й тоді червоний колір став уже кольором жалю, як пізніше покійників накривали червоною китайкою”.

Ці звичаї наших предків пізніше збіглися з канонами християнської релігії, за якою поховання було інгумаційним і головою на захід. Спальовальні обряди були до нас привнесеними і не набули широкого розповсюдження. До того ж, як стверджує Д.Я.Самоквасов, спалювались знатні люди і багаті, а простолюдини не спалювались. Як зазначається (Павленко Ю.В. Передісторія давніх русів у світовому контексті. К. 1994), витоки обряду трупопалення на території України, як і взагалі його ідейно-релігійне підґрунтя, ще остаточно не з'ясовані, до того ж, найдавніші прояви цього ритуалу засвідчено в придунайській неолітичній культурі. А тому християнство в своїй основі було прийнято українським народом і особливо у першу чергу в Криму порівняно прихильно. Наша дохристиянська культура органічно увійшла у християнство, і основні елементи давньої української віри також увійшли до християнства (Федик О.С. „Поклик сумління”. №11. 1992). Християнство в Україні впало на добрий попередній ґрунт і дало щедрий врожай, створило народну українську культуру

(Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. Київ. 1994). Це все стверджує спільність всього українського народу на теренах від Карпат до Криму, Нижнього Дону і Кубані. Сюди повною мірою прислужуються матеріали Трипільської культури, культур Зарубинецької, Черняхівської та ін., а також доісторичних стоянок людини. Мовні особливості, особливості будівництва і облаштування житла, його внутрішньої, зокрема крейдяної обробки, культури, звичаїв (у тому числі харчування і святкових страв, крашанок), поховання і ін. були ще з неолітичної Трипільської доби усталено властивими усьому українському народові на всьому його етнічному ареалі і особливо вже всупереч постійній агресивній експансії сусідів та навалі орд з часу 1 тис. до н.е. і до сьогодення дня.

Відомі широкі дані (Шелов Д.Б. Танаис и Нижний Дон в первые века нашей эры. М. 1972 и др.) про інгумаційні скорчені поховання (на правому боці і головою на захід) степової зони і Північного Причорномор'я з періоду бронзи, некрополів усіх античних міст Північного Причорномор'я, Нижнього Дону до 4-5 ст. н.е. Стверджується генетичний зв'язок між таким поховальним звичаєм і Трипільською культурою, для якої саме й типічними є скорчені поховання. Підкреслюється поряд з цим і про характерне у таврів встановлення черепів біля жител, як це було і на Русі, — на знак охорони від зайд-нападників і грабежів.

Туземці Криму таври ще в доскіфські і докіммерійські часи мали свої поселення і укріплення по всьому півострові і на місцях пізніших грецьких полісів й інших міст і сіл, зокрема Херсонесу, Балаклави, Пантікапею, Феодосії, Планерського, Євпаторії, а також скіфської пізнішої столиці з грецькою назвою Неаполь біля Сімферополя (у таврів було селище Новгород), пізнішої відомої римської Фортеці Харакс й ін. Розкопками встановлено, що життя таврів на горі Кішка продовжувалось неперервно протягом більше як 1 тис. років, аж до середньовіччя. Таке ж саме спостерігається і з таврським сховищем на горі „Караул-Оба" (поблизу міста Судак) і ін.

Й.Флавій описує окупацію Криму римлянами, що почалась з 40-х років до н.е. на східному його узбережжі, зокрема у Ялтинській бухті проти міст і укріплень таврів. Тут таври перебили і знищили цілий загін римлян, що повертався після окупації із Танаїсу (околиці теперішнього Азова). Осадними машинами римляни руйнували укріплення Харакса (товщина його кріпосних стін була до 5,5 м). Штурмом брали вони укріплення таврів на горах Кішка, Аю-Даг і ін. Почалась для римлян затяжна війна таврів і їх партизанських дій на окупованих теренах, що викликало нищення непокірних таврів. У праці Полієна „Військові хитрощі" (162 рік н.е.) наводяться свідчення про мужність, свободолюбність таврів у їх боротьбі за свободу і

незалежність аж до самопожертви. І нам належить хоча б знати про патріотизм і героїчну боротьбу таврів із зайдами і розвіювати віками складений про них несправедливий міф як про дикунів і розбійників. Харакс був цитаделлю оборони таврів (кріпость площею біля 6 га) і перетворився у цитадель римської окупації Таврії. На горі Аю-Даг („Свята гора") у таврів були давні житла, навколишні могильники, багаточисельні храми, оборонні стіни, знамените на увесь світ укріплення на вершині.

Про поселення, міста, укріплення таврів по всьому Кримському півострові і про таврів як древній народ Криму пише Пліній Старший. Таври були розселені як у гірській, так і в степовій частині Криму, а також по берегах Азовського моря до Дону, і тут відомі сатархи — це таври, чие етнічне походження не з'ясоване й досьогодні. Їх трактують кіммерійцями, скіфами, германцями (готами), кельтами, індійцями, фракійцями, кавказцями й ін. (якого завгодно походження, тільки не українського!) при одному безумовному, що вони — автохтонне, осіле плем'я і займались землеробством, скотарством, мисливством, рибальством, морським промислом, гончарством, ткацтвом, обробкою металу, кістки, дерева, каменю (Доватур А.И., Каллистов Д.П., Шишова И.А. Народы нашей страны в „Истории Геродота". М. 1982).

Необгрунтовано і формально ще від Геродота, а далі Страбона, Плінія, Птолемея і багатьох інших стародавніх і теперішніх авторів вважають таврів скіфами, а тому їх невинувато і помилково називають ще тавроскіфами. Це ще безпідставно й тому, що таври були не тільки доскіфськими, а й докіммерійськими, а також, що ні кіммерійці, ні навіть скіфи як кочівники-номади своїх поселень, а тим більше укріплень в цю ранню пору не робили і ніде після себе їх не лишили, вони кочівники. Скіфський мудрець Анахарсіс казав грецькому мудрецю Солону (588-584 рр. до н.е.): „Нас ніхто не звоє, бо ми, як Сонце, у постійному русі, не маємо ні міст, ні сіл, ні ланів". Також і Геродот писав, що скіфи не засновують ні міст, ні укріплень, вони возять свої доми з собою. Таври з глибокої давнини розселені по всьому Криму і особливо в його гірській частині, куди вони постійно ще з 9 ст. до н.е. витіснялись зайдами-загарбниками, створили велику кількість поселень, міст і укріплень. Тепер відомо біля 100 таврських поселень, 34 їх городищ, 20 укріплених поселень й ін., матеріали яких свідчать про те, що це був народ давній, осілий і займався землеробством, скотарством, морським риболовством, мисливством і т.п. (Міндюк О. Газ. "ЗВУ". 5. 12. 1992). Ще Геродот писав про таврів як видатних мореплавців, які на морі перемагали навіть греків і завдавали їм великих втрат. А номади, кіммерійці чи скіфи, мореплавцями ніколи не були і будь-які їх успіхи в цій галузі не відомі.

Згідно з легендами, повідомленнями Геродота, Страбона й ін., таври Криму вели боротьбу з проникаючими сюди кіммерійцями,

скіфами (з 7 ст. до н.е.), греками, римлянами й ін. зайдами. Відомо, що спочатку егейські, а потім давньогрецькі пірати і аргонавти починали відвідувати Чорне море і його узбережжя ще з 2-1 тис. до н.е., а з 8 ст. до н.е. греки на берегах Чорного моря почали засновувати свої міста і колонії. Ще Гомер у 8 ст. до н.е. в „Одіссеї” описує боротьбу предків таврів з греками та іншими зайдами та іменує їх лестригонами, тобто розбійниками, грабіжниками, морськими піратами. Він пише про те, що цар лестригонів Ламос заснував столицю володінь свого народу, яка звалась Телепіла (багатоговорітне величне місто), яке й тепер під цією ж назвою – Севастополь. Геродот уже й таврів називає дикунами і розбійниками. На цей час зайдів і піратів як у Чорному морі, так і по всьому його узбережжі приймали відповідно недружелюбно. А тому Чорне море, де плавали також і таври, і їх предки, греками іменувалось морем Аксінським, тобто морем негостинним. Воно вже згодом, після колонізації і заселення його берегів греками з 5 ст. до н.е. стало зватись Евксінським, тобто гостинним. Римський географ Помпоній Мела (1 ст. н.е.) писав, що на Евксінському березі живуть таври, які страшною слави, диких звичаїв, убивають і приносять у жертву іноземців. Римляни протягом 300 років для експансії і упокорення Чорноморського регіону тримали тут свою велику армію і біля 40 військових кораблів.

Греки в Криму з 6 ст. до н.е. перейняли у таврів їх культ богині Діви, що був властивий тубільним племенам усього Північного Причорномор'я, до того ж, Діва – Головна богиня ще за доби матриархату у предків українського народу (Хитрук В., „ЗВУ”. 31.12.1991). Язичницьке святилище – капище жіночого божества на вершині Дівич-гори відоме й поблизу Трипілля (Павленко Ю.В. Передісторія давніх Русів у світовому контексті. К. 1994). Дюбуа де Монпере зазначає, що капища Діви були в багатьох місцях півострова, бо її культ був у всіх таврів, що жили по всій Тавриді. У своїх полісах греки побудували їй храми (Херсонес, Пантікапей і ін.). В Херсонесі на південь від теперішнього Севастополя мис (крайня південно-західна точка Криму) в честь Богині Діви названо мисом Партеній, на якому споруджено храм Діви і її дерев'яну статую. Протягом століття в Херсонесі, починаючи з 4 ст. до н.е., були випущені серії грошових монет із зображенням найшанованішого у місті Божества – богині Діви. Херсонеська Діва стає покровителькою міста, держави, мореплавства і риболовства. Ось так поцінювались греками і стверджувались у Херсонесі і по всьому Криму вірування таврів. В кургані Куль-Оба (біля Керчі) на золотій підвісці розміщене зображення голови статуї Афіні або Діви (Партенос) знаменитого Фідія.

Населення Херсонесу в 5-4 стст. до н.е. складалось із греків-колоністів і туземців-таврів, на що вказують поховання в

Херсонеському некрополі: біля половини з них – інгумація так званих „скорчених”. В Херсонесі на похованні знайдена епітафія про те, що жінка була родом із таврів. Херсонес або ще у таврів і їх предків – столиця Телепіла, величне багатоговорітне місто, релігійний і стійкий язичницький центр таврів у часи, коли християнство торжествувало своє ствердження і поширення. В Херсонесі, за Евріпідом (480-406 до н.е.), вже на 8 ст. до н.е. ще до поселення тут греків був розвинутий культ богині Діви з спорудженим їй храмом. Тоді тут у таврів правив їх цар („над варварами варвар сам, царює Фоант”), який славився швидким бігом, в честь чого й названий Фоантом („швидким”). Про таврів у Криму і їх царя Тоанта (Фоанта) пише у своїх творах і Публій Овідій (43 до н.е. - 18 н.е.), праці якого, як як історика виділялися високим рівнем достовірності. В Херсонесі й до 6-7 ст. н.е. був великий язичницький храм таврів, на місці якого споруджено храмовий ансамбль з базилікою або кафедральним храмом, у якому в 988 році христився і вінчався з грецькою царівною Анною київський князь Володимир. В Пантікапей (Керчі) знайдена на похованні епітафія (5 ст. до н.е.), де називається Тихін, родом тавр.

У 6 ст. до н.е. таври мали своїх царів, один з яких у 512 році до н.е. одночасно з царем іншого нашого північного переддністрянського племені неврів брав участь у нараді царів навколишніх народів у скіфського царя Іданфірса у зв'язку з навалою на скіфів у Північне Причорномор'я персів. У 5 ст. до н.е. у таврів були свої царі або племінні вожді (Феон і Персей). Таври з 380-х років до н.е. після винищення скіфів сарматами поширили свій вплив на весь Крим, мали свого царя і тіснили грецьких колоністів Боспорського царства і Херсонеської республіки.

Великого нищення таври зазнали у 1 ст. н.е. від римлян, що окупували всю гірську Тавриду, організувавши ряд десантних операцій поблизу сучасної Ялти і в інших місцях і використавши як опорні пункти таврські укріплення в Хараксі (біля Гаспри на мисі Ай-Тодор), на Аю-Даг, на горі Кішці й ін., вибивши з них таврів, а Херсонес став центром римської окупації Таврики (Дьяков В.И. ВДИ. №1, 1941; Гриневич К.Э. ВДИ. №2. 1947). На боротьбу таврів з римлянами вказує епітафія над похованням військового лікаря в Херсонесі: „Богам і манам. Публію Ведію Трепту, лікареві, вбитому таврами”. Таври вели постійну боротьбу і воювали з римлянами до їх відходу із Криму (3 ст. н.е.). Вони до 2-3 стст. н.е. були головним противником Боспорського царства, яке невдовзі і впало.

Таври були поряд з греками в античних грецьких містах Криму, а також разом зі скіфами, сарматами з 3 ст. до н.е. в Неаполі Скіфському (з часу заснування міста) до його падіння в 3-4 стст. н.е. під ударами готів і гуннів. В кінці 4 ст. в Криму готи були понижені

гуннами, впали Боспорська і Скіфська держави, а в 5 ст. розпалось і володарювання гуннів. Отже, у Причорномор'ї і Криму скіфи потіснили кіммерійців, македонський цар Філіпп II розбив скіфів, а потім сармати понищили скіфів і римлян, готи і гунни розбили сарматів і рештки скіфів і римлян, готів розгромили гунни, але й гуннів доля не вберегла. В довершення до політичних катаклізмів у Криму, як і в 63 році до н.е., в 480 році протягом 40 днів пройшов величезної сили спустошливий землетрус.

За письмовими джерелами, таври були відомі у Криму як у 4 ст. н.е., так і значно пізніше: до 11 ст. — в Тмутараканському князівстві і до 15 ст. — в князівстві Феодоро, які прагнули до єднання з руськими київськими князями. В цей час раннього середньовіччя населення Криму складалось із нащадків таврів (вони згодом стали зватись русичами, русинами), греків, скіфів, готів, аланів, хозарів, печенігів і ін. Таврів і скіфів називали тавроскіфи. За даними грецького історика Нікіти Хоніата, ці тавроскіфи або руси (Головко О.В. Укр. істор. жур. №11. 1991) в 1196 році брали участь як союзники Болгарського царства, болгарського народу в битвах з Візантійською імперією.

Широко подаються відомості (Надинский П.Н. Очерки по истории Крыма. Симферополь. 1951; УРЕ, т.7. К. 1962) про знахідки слов'янських старожитностей в прибережних частинах Криму. На основі цього робляться висновки, що на початку н.е. слов'яни, тобто предки українського народу, просувались від гирла Дніпра вздовж Західного і Південного берегів Кримського півострова аж до Керченської протоки, а в 6 ст. таке просування знову відновилось, а також, що слов'яни від скіфської пори аж до татарської навали й далі постійно проживали у Криму. Все це й дозволило стверджувати, що Крим — споконвіку слов'янська земля, де не тільки в античну епоху і далі за нової ери були відомими таври як і предки всього нашого народу — анти, — а вже за середньовіччя з 9 ст. повсюдно русь, русичі, русини, руський народ як предтеча народу українського. Такі дані і висновки з них про слов'янські знахідки і проживання погоджуються і з тим, що в ці періоди часу внаслідок грізних нищівних ординських навал (сармати, алани, авари і ін.) тут в основному зосереджувались таври, споріднені слов'янам, — вони ж анти (давньоукраїнський народ). Великий Інкерманський могильник поблизу Севастополя засвідчує знахідки у Криму пам'яток Черняхівської культури 2-4 ст. н.е. В ньому є ґрунтові поховання при скорченому покладенні, посуд Черняхівського типу зі спорідненими рисами кераміки Криму і Подніпров'я. Отже, кримські таври — це одно із племен українського народу, одно із племен навколишніх антів: на стелі в Пантікапеї (Керчі) виявлена одна із перших письмових згадок про антів 3 ст. н.е. На 6 ст. анти (предки українського народу так названі греками, римлянами

і візантійцями з 2, а то й з 1 ст. н.е. як "навпроти проживаючі") займали простори від Карпат і Вісли до Криму, Дону і Кавказу. Ще імператор Траян наказав римському історикові Тацитові (55-120 роки) відвідати землю „Антів" від теперішнього міста Хмельницького (куди 7 років перед цим проникали римляни) на схід через Придніпров'я до Дону. Про них Тацит писав Траянові, що це народ один і той же (Корниляк В. Твори. Мюнхен. 1971). Анти були вже обізнані з християнством. У них для написання церковних книг вже був свій алфавіт (буквиця або глаголиця), що існував з 2 ст. до н.е., і який згодом у 860 році болгарським просвітителем Кирилом був узятий у місті Корсуні (Херсонесі) із священних книг (Євангеліє та Псалтир), написаних руським письмом і руською, тобто давньоукраїнською, мовою, і перероблений за грецьким зразком у новий стрій всеслов'янської писемності, названий Кирилицею (Олійників О. „ЗВУ" 13.08.1991; Півторак Г. Українці: звідки ми і наша мова. К. 1993). Написи буквицею (різами) поширені у Криму на предметах місцевого населення. Зазначається (Потехін Л.В. Автореф. дисерт. К. 1994), що відомий дослідник історик-краєзнавець О.Л.Берт'є-Делагард доходить висновку про наявність у східних слов'ян своєї писемності ще до приходу у Крим Кирила.

Треба відмітити і те, що наш слов'янський руський алфавіт був відомий і ним вже користувались у 590 році й у місті Тмутаракані (Пастернак О. Пояснення тризуба. К. 1991).

Наші зв'язки з таврами і прийняття ними назви „русичів", „русинів" ведуть ще до часів перших руських київських князів Аскольда і Дира і їх ополчень, які робили свої походи у Константинополь, Тавриду (Крим), в Херсонес, в Боспор, починаючи з доби 860-х років, про що й згадується у писемних пам'ятках. Згодом руський київський князь Ігор, згідно з договором в 944 році з Візантією щодо Тавриди (залежність Тмутаракані й земель Керченської протоки від Києва), у місті Тмутаракані в цьому ж році посадив свого намісника, витіснивши звідси хозарів, і влада його поширювалась й на Чорне море. В 945 році князь Ігор уклав договір з Візантією про захист Криму від нападів чорних болгар із Приазов'я.

Намагання таврів-русичів об'єднатись з народом держави руського київського князя Святослава, з усім тоді руським народом проти утисків з 7 ст. хозарами у Криму були виражені у Зверненні тодішнього Таврійського топарха (управителя) в грудні 962 — січні 963 рр., поданому у Київ на ім'я князя Святослава. У цій записці-зверненні говорилося, що учасники віча як і увесь народ півострова прагнуть незалежності від кочівників-хозарів, і що вони не відрізняються за звичаями і побутом від жителів країни, де править „північний князь" Святослав. Тим був і зумовлений похід князя Святослава у 965 році проти Хозарського каганату. Він взяв Саркел,

потім Ітіль і Тавриду. Відбулись розгром і падіння Хозарського каганату, що 300 років гнітив туземний руський народ, і з метою захисту своїх тубільних одноплеменників-русичів заснування на Керченському і Таманському півостровах руського Тмутараканського князівства у 965 році з столицею у місті Тмутаракані (теперішня станиця Тамань Краснодарського краю).

Похід київського князя Володимира у 988 році у Тавриду, в Херсонес, а потім у місто Боспор (після чого воно стало зватися Корчів від корча — кузня), закріпив тривалі наші зв'язки з Тавридою, з її корінним народом — таврами-русичами. У князя Володимира були прихильники не тільки у містах, а й у сільських округах. Місцеве населення шукало захисту і протекторату у київських князів. Син Володимира князь Мстислав правив у Тмутаракані. Згодом, після нього тут були князі Гліб, Роман і Олег — сини чернігівського князя Святослава.

Корсунь або Херсонес (теперішня Севастополь), Боспор або Корчів (теперішня Керч), Тмутараканське князівство консолідують Київську Русь з Тавридою.

Корсунь був знаний як столичне місто, а також традиціями вірування наших таврів-русичів, традиціями християнства, початки якого у Криму ведуть ще з 1 ст. н.е. Тут у 35 році після відвідин Боспору і Феодосії побував і християнство проповідував апостол Андрій Первозванний, а звідси він пішов і хрест поставив на Горах Київських, де й основана церква Андріївська.

В Херсонес в 94 році був засланий римським імператором-язичником Траяном третій по св.Петрі Намісник Христовий Папа Римський св.Климент I, де він вже тоді застав громаду християн у 2000 людей. Тут св.Климент у засланні проповідував християнство, у підземеллі томився, зазнав мученицької кончини від злого гонителя християнства імператора Траяна, тут і був похований після насильного утоплення у Чорному морі. На початку 4 ст. християнство утвердилось в Херсонесі і в Криму. Офіційне визнання християнства як панівної релігії Київської Русі відбулось у 988 році саме у Корсуні. І князь Володимир після свого хрещення, відправляючись з Криму у Київську Русь, „взяв з собою царицю, і Настаса, і священників корсунських, і моці святого Климента“, бо й корсунці таври-русичі, священнослужителі і священник Настас сприяли його вступу у Корсунь (Византия. Средиземноморье. Славянский мир. Сборник. М. 1991). З утвердженням починаючи при князеві Володимирі по всіх етнічних землях українського народу, усієї Київської Русі, християнство сприяло тому, що наші племена об'єдналися в один народ, як усі стали християнами — племінні різниці втрапилися і всі почували, усвідомлювали себе єдиним народом. Запровадження християнства, монетне карбування як політичні мотиви консолідації і єднання народу,

суверенітету і державотворення, виходу на міжнародну арену суверенної Давньоруської держави, а особливо з зображенням на монетах як спадкоємця Христа (візантійські монети) князівського знака Володимира — тризуба, — в якому крім релігійного всенародного символу вбачався зразок й державного герба. Все це на основі територіальної і мовної єдності вже й послужило чітким формуванням нації українського народу.

Про єдність побуту, звичаїв, мови, прагнення свободи і незалежності у складі єдиної держави, спільні інтереси народу тодішнього Криму і континентальної України неспростовно засвідчує прихильність народу Криму — таврів — до походів сюди руських київських князів і їх ополчень і етнічне сприйняття тут назви „русь“, „русичі“. В зв'язку з цим і формувалась ментальність кримських таврів як русичів. Це особливо утвердилось під впливом походу сюди князя Володимира і його тут першого хрещення.

Таке ж мало місце, наприклад, лиш тільки при єдиному і короткочасному поході того ж київського руського князя Володимира у 992 році в Закарпаття. І даремні тут зусилля різних провокаторів, щоб посяти сумнів русинів у їх українстві, у їх належності до всієї Батьківщини українського народу — України (Старак Т., Залізник Б. Газ.„ЗВУ“. 23.7.1998).

Подібно самоназвалися Руссю в час походу князя Володимира ще у 981 році пограничні забужани по річці Гучві (впадає у річку Західний Буг) і поселення Чермно (Червень), де й виникла Червенська або Червона Русь. Колишня Волинська державність і столичне місто Волинь тут були спустошені у 6-7 ст. аварською навалою.

Таке глибоке сприйняття назви „Русь“, „русичі“ від ополчень князів Київської Русі народами усіх племен теперішньої України, а особливо, які зазнавали іноземного поневолення і гніту, як бачимо, було також сприйняття і племенем таврів у Криму. За межами України неодноразові і довготривалі походи руських київських князів не мали подібного впливу і назва „русь“ там етнічно не сприймалась, вона не експортувалась до інших народів. Навіть у регіонах теперішньої Росії (Суздаль, Московщина і ін.) Руссю звали виключно Київський масив, а його князів — руськими. З цього приводу П.Третьяков пише, що і в 11-12 ст. області Смоленська, Новгородська, Суздальська Руссю не вважались і коли хто-небудь звідси їхав у Київ, говорили: „едет в Русь“. І київське військо називалось „руським військом“. Новгородський літопис, як відомо (Полонська-Василенко Н. Історія України, т.1 „Либідь“. Київ. 1992), у 1165 році зазначає: „Ходи игумен Юрьевский (Новгородского монастыря)... в Русь, в Киев град“, а ще у 1155 році Іпатіївський літопис: „Юрий Владимирович... иде из Суздаля в Русь и приде Киеву“, або зазначається про купців, що приходили до столиці суздальської землі — Володимира „из Царгорода и от иных

стран, из Русьской Земли..." Отже, назва „русь”, „русичі”, „русини” була виключно етнічно українською, українського народу.

І в Україні на цей час поряд з назвою Київська Русь існували назви Кримська Русь, Тмутараканська Русь, Азовська (Озівська) Русь, Карпатська Русь, Підкарпатська (Закарпатська) Русь, Волинська Русь, Галицька Русь, Червона (Червенська) Русь, Галицько-Волинська Русь і т.д. (Железняк І.М., Корепанова А.П., Масенко Л.Т., Стрижак О.С. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі. Вид. „Наук. думка”. Київ. 1965).

Самоназва народів, племен Криму, Закарпаття як і усієї України русичами, русинами як самоідентифікація, самоуподібнення, самоусвідомлення єдиним етнонімом — це те, що лежить в основі творення і консолідації у минулому українського народу, його нації. Слід зазначити, що у Крим впродовж двох тисячоліть приходили сторонні люди, ополчення, цілі потужні армії, які довготривало тут знаходились, і вони не викликали у таврів такого як до континентальної Русі, русичів, Київської Русі прихильного ставлення, і таври жоден раз не взяли їх імені у якості своєї самоназви, а вели споконвічну і постійну боротьбу з такими переважно агресивними пришельцями і чужинцями.

Про народ „русів”, „русичів” у Тавриді пишуть болгарські, грецькі, візантійські, арабські, єгипетські та інші автори.

Болгарський просвітитель Кирило (св.Костянтин) ще у 860 році, коли він побував у Криму, у Херсонесі, пише про його зустріч тут з місцевими жителями-русичами, які живуть тут цілими кварталами, розмовляють руською (тобто староукраїнською) мовою і мають свою писемність і свої видані вже книги. Він знайшов тут книги, писані „руськими письменами”, і зустрічався з людиною, що читала йому їх, яка розмовляла руською мовою і від неї перейняв її (Київська старовина. №1. 1992). Те, що в Криму, в Корсуні були люди, які розмовляли й писали руською, тобто давньоукраїнською мовою, свідчить про утвердження тут етноніму „русь” на базі спорідненого народу. Отже, та руська мова тут, у Криму, формувалася і розвивалася довгий час століттями, як і в Україні ще перед відомим 860 роком.

На час перебування у Криму Кирила, а також особливо вже князя Володимира, в Корсуні жило багато корінних руських людей і навіть їх цілі квартали, про що свідчать матеріали проведених у Херсонесі розкопок. Тут, як в Херсонесі, так і в усьому Криму, і в цей час, як і раніше, корінним проявлялось за мовою давньоукраїнське (руське) населення, що засвідчується й широкими археологічними матеріалами Криму і всього Причорноморського і Приазовського регіону. Херсонес (Корсунь) займав видатне місце на великому давньовідомому торговому шляху „Із варяг у греки”, тобто між Київською Руссю і Візантією. Торговельні та культурні зв'язки з

Візантією сягали далеко у глибину віків, коли між Києвом та Константинополем регулярно курсували Візантійці-греки та русини (так називали себе, згідно з літописними відомостями, кияни та жителі південної Русі (Висоцький С.О. Княгиня Ольга і Анна Ярославна — славні жінки Київської Русі. К. 1991).

Етнонім „Русь” і „руський” тут у Криму вже широко вкоренився. Візантійські історики Кедрін і Зонара пишуть, що народ „русь” у 9 ст. жив біля Північного Тавру і біля Таврських гір, топоніми „русь” були біля Євпаторії. Візантійський письменник 12 ст. Євстафій (Євстафій Фесалонікійський) писав про тавроскіфів і ставив знак рівності між таврами і народом „русь”, вказуючи, що „таври або роси” жили й поблизу Тендрової коси на узбережжі.

Про таврів, скіфів, тавроскіфів, росів, русь пише і візантійський діако-хроніст Лев Діакон (Діакон Лев. История. „Наука”. М. 1988). У нього тавроскіфи, таври, скіфи — це роси, русь. І таври, молоде покоління таврів — русь, воїни, 60 тис. ополченців київського князя Святослава, що діяли в 10 ст. на Балканах, у Болгарії. Лев Діакон писав також, що тавроскіфи в 988 році взяли Херсонес (ополченці київського князя Володимира). Про тавроскіфів як таврів гірського Криму, крім Льва Діакона, писали й Прокопій Кесарійський, Пліній Старший, Страбон та ін., але Лев Діакон говорить про них як про „русь”.

І Чорне море, як пише М.С.Грушевський, що раніше греками звалось Понт Аксінський (море негостинне), а згодом Понт Евксінський (море гостинне), з 9 ст. стало зватись Руським, тобто Українським, морем. Руським його звали араби з 9-10 ст. і арабські географи — з 10-12 ст., а Керченську протоку арабський письменник-географ Едрізі в 1153 році в описі Чорноморського узбережжя називав гирлом руської ріки, а місто Керч — містом Руським. Арабський географ аль-Масуді (40-ві роки 10 ст.) називає Чорне море руським, бо, на його думку, ніхто, крім „русів”, що живуть на одному з його берегів, не плавав на ньому, а цим племенем було ал-луд — аана, тобто українське плем'я уличів. „Життя Георгія Амастрідського” під 842 роком відзначає походи руських дружин, русичів по Чорному морі до Берегів Малої Азії, причому зазначається, що язичники русь за звичаями як і таври.

Про „Русь” у Тмутаракані арабський письменник Ібн Русте у 903 році і Гардізі (10 ст.) писали, що вона в числі 100 тисяч осіб живе на мокром Таманському острові. У Тмутаракань київські князі йшли, як додому. В Тмутаракані бував і літописець Нестор. Едрізі писав у 1154 році, що в Тмутаракані правлять „князі, відомі зі своєї сили, відваги й войовничості, що зробило їх дуже страшними для сусідів”. Хоробрий Мстислав Володимирович у двобої переміг касозького князя Редедю, а з касогів у 1160-х роках брав данину тмутараканський князь

Ростислав Володимирович. Тмутаракань, за висловом М.С.Грушевського, була „Січ 11 ст.“, яку у 1482 р. зруйнували турки.

За даними монаха Вільгельма Рубруквіса, який у 1253 році їхав послом французького короля Людовіка у ханську ставку Монгольської орди з Царгороду через Крим і Перекоп, на південному березі Меотиди, тобто на північному узбережжі Криму, існувала значна руська людність.

В 1263 році в Криму у містах Судак і Солхат (пізніший Ескі-Кирим або Старий Крим) побувало посольство єгипетського султана Бейбарса I (за походженням половець із Солхата). Із записок секретаря цього посольства Ібн Абдез-Захіра відомо, що населення Солхата складалось тоді в основному із русичів, половців та аланів.

Одним із опорних пунктів русичів у Криму під час навали половців був Судак з руським іменем Сурож, від якого в цей час і увесь півострів і Азовське море отримали назву Сурожських. Навалою татаро-монголів, турків у Криму були поруйновані усі міста і поселення, а особливо спустошені Херсонес, Судак, Кафа та ін., а населення Криму нищили і увергли у безвихідну кабалу.

І тут у Криму, в колишньому Боспорському царстві, поширені були знаки тризубів на монетах, починаючи з I і до 6 ст. Більше того, керамічні вироби з емблемою тризуба виготовлялись на Боспорі ще в 3 ст. до н.е. Символи тризубів, датованих 1-5 стст., знайдені в печерах біля міста Керчі. В Тмутаракані знайдено кісткову пластину від лука з тризубом. В одній із штучних печер в селищі біля Бахчисараю виявлено на скалі знак тризуба. Знак тризуба виявлено на кераміці Херсонесу, Тепсеня, на ручці посуду Ескі-Кермена та в інших місцях Криму. І тризуб вже як етнічний, історичний, державний та релігійний символ таврів, антів, русичів, українського народу поширився як на терени Криму, так і Карпат, Подністров'я, Кубані і всієї України. Він на монетах, державних відзнаках, печатках, штампях, митних знаках, військовій зброї, на керамічних і ювелірних виробах на всьому просторі України від Кубані до Полісся, від Чернігівських земель до Закарпаття, від 10 до 13 стст. І ми вічністю поєднані: і свобода, і незалежність, і Україна, Крим і Закарпаття, і тризуб як історичний, національний, державний, релігійний символ всього українського народу, що від таврів-русичів вже як і християнство волею його князя Володимира і вівки стають символом нашої української державності. Тризуб — символ влади, могутності й непереможності, охорони проти небезпеки, проти всього злого. Тризуб — символ Свободи і Незалежності українського народу, його нації і держави.

У зв'язку з викладеним та життєписом таврів-русичів як предків українського народу у Криму проливається світло на історію флоту українського народу. Англійський історик флоту Ф.Джейн ще в 1899 році зазначає: „Існує поширена хибна думка, що російський флот,

заснований порівняно недавно Петром Великим, є першим у західних слов'ян. Однак насправді був флот давніший навіть ніж британський. За сто років перед тим, як Альфред побудував перші англійські кораблі, руси вже билися у запеклих морських битвах, і тисячу років тому кращими моряками свого часу були саме руси“. Але до того слід додати, що, згідно з древньогрецьким істориком Геродотом, саме таври, жителі Криму, і вже пізніші русичі ще до 5 ст. до н.е. успішно плавали на своїх кораблях по Чорному морі, і в битвах на морі перемагали високодосвідчених у морських справах еллінів.

Наведені історичні факти свідчать, що в тисячолітніх глибинах давнини, як і на рубежі нової ери, корінними жителями Криму були таври і їх предки, споріднені з усім українським народом, його предками, його племенами, що звались антами. Таври або анти уже з 860-х років, а особливо вже з 944, 965 і 988 років, після впливу сюди зв'язків з Київською Руссю, з її руськими київськими князями, її руськими ополченнями стали зватись русичами. Етнос русичів у Криму повсюдно зберігся переважаючим у 12-13 ст., коли сюди хлинули орди половців, а згодом і татаро-монголів, також у часи, коли тут у 15-18 ст. існувало насажене Кримське ханство. З 1475 року почався найчорніший період історії Кримського півострова, який попав під п'яту відсталого, розбійницького татаро-турецького Кримського ханства — і це на 300 років (до 1783 року).

В ці часи на теренах колишньої Київської Русі назва Русь, русичі, з 1187 року поступилась самоназві Україна, українці. Це — глибоке народне ім'я, ім'я свободи, що зродилось у полум'ї пожарів боротьби народу з нищівними половецько-ординськими наїзниками за свободу і незалежність (Міндюк О., газ. „ЗВУ“. 5.08.1994; кн. Літопис червоної калени. Скрипторій історичної прози, т.7. Львів. 1997). І український народ з пластів своїх предків (від палеоліту до середньовіччя, включаючи племена трипільців, історичні племена, вже об'єднаний і консолідований народ антів і особливо русичів) заново уже як єдиний і соборний зроджувався боротьбою за свою Свободу і Незалежність. Це заповітно-всенародне, як рідна земля, рідний край, рідна країна — Україна — ім'я блискавично ширилось і утверджувалось на всіх етнічних племінних землях українського народу. І, наприклад, в Західному Побужжі, де всупереч іноземним втручанням, навалам та експансіям, народ впродовж тисячоліть в основі своїй був єдиний, один і той же, а назва змінювалась від трипільських племен до передністрянських неврів, дулібів, бужан, волинян, антів, русичів, українців. Сталось це і в Криму, з корінним народом таврів, антів, русичів, українців. Тим більше, що великим був потік сюди свідомого українства вже як козацтва впродовж усього середньовіччя, а особливо насильно у вигляді татарського і татаро-турецького ясиру з усієї України. Так що вже у 17 ст., за даними турецького історика і

мандрівника Евлії Челебі, у Криму дві третини, а то й 4/5 усього населення складали саме українці.

Історично несправедливою є цілеспрямована і злісна фальсифікація Істини, як це роблять окремі автори, про те, що таври на 3 ст. до н.е. або вже на рубежі н.е. безслідно зникли (Пиоро И.С. Крымская Готия. К. 1990) або вони, як давньоісторичний корінний народ, що віками відстоював свою свободу, асимілювались татарськими пришельцями у кримські татари і генетично як народ у Криму зникли (Возгрін В. Газ. „Голос України”. 06.06.1992). І таке уявлення автором шириться в залежності від його інтересів — кого із зайдів він обстоює: якщо готів, то краще для укорінення їх заперечити існування тут корінного народу (таврів), якщо татар — давньоісторичний народ таврів асимілюваний пришельцями-татами у корінний вже народ кримських татар. Отже, головне вістря у таких „авторів” і його спрямування спільне — проти таврів як основного корінного народу Криму. Проготський автор проводить погляд, що таврів уже не було на початку нової ери, в крайньому випадку, вони були винищені римлянами у 1 ст. н.е., тобто їх не було до приходу сюди у 2 ст. готів. Протатарський автор твердить, що таври були до приходу сюди у 13 ст. татар, котрі їх безслідно асимілювали. Таври, як це історично стверджено, два тисячоліття боролись із зайдами, відстоювали своє існування, свободу і незалежність. Вони вистояли, стали антами, русичами і українцями, коли українство як повинь заповонило ненависне чужинське Кримське ханство. І тут вже в цих умовах суцільного українства всього за 300 років „асимілювались” таври, „асимілювався” цілий народ кількістю у 2/3, а то й 4/5 усього населення Криму? Яка нісенітниця! А ще й автором зазначається, що „численні таври, як найдавніший народ Криму, що прийшов із Європи, перейняли мову і віру мусульманських іммігрантів, забувши колишню самоназву, стали кримськими татарами”. У телепередачі із Криму (Українське телебачення. 5.8.1996р.) виступає татарин: „Я є корінний житель Криму. Тут колись жили таври, вони зникли, вони асимілювались нами, татарами — і в нас, у мені є кров цього корінного народу”. Ось так міфи стають „дійсністю”. І звідки татаринові знати про так бажаний факт асиміляції, а чи проводив він аналіз своєї крові? Як і в старі часи ординської навали і кровавого ясиру збиткується зайда над народом!

Інший автор в цілому заперечує будь-які стосунки таврів зі слов'янами, а значить і з українцями, предки яких з палеоліту були спільними і в Криму, коли йшло первісне заселення цих регіонів Причорномор'я: „не имеют права на существование и высказывающиеся в литературе тенденциозные точки зрения об автохтонном происхождении славян в Крыму”. Готи, сармати, алани, хозари, болгары, греки і інші зайди стали тут осілими (3-9 стст. н.е.),

а, мовляв, сумнівні, дикі і міфічні таври на цей час завдяки розбою римлян і в союзі з ними готів „зникли цілком і безслідно”. До того ж „больше всего сведений сохранилось о готах, которые были наиболее известны среди восточных германцев”, а „после гуннского нашествия часть готов осталась в той же стране”. Авторсьм надумано культивується і в наш час відвертий германський експансіонізм, де оцінюється „общее военное наступление германцев по всей линии Рейна, римского пограничного вала и Дуная, от Северного до Черного моря — наступлением, служившим прямым доказательством роста населения, которое стремилось к расширению своих владений”. В нього і київського князя Святослава, який успішно воював з хозарами, поіменовано „русским князем”, а русичі 13 ст. у Солхаті — „русские”. Де той від правди і науки, що скаже святую Правду про долю нашу, бо „ми не знаем”. Бо й далі нам вже вкотре: „Ви могли” — німець скаже. А ми, що вже й афоризмом стало, — „мовчати будемо, бо нас можуть не так зрозуміти”.

Що стосується легкого, з руки згаданих авторів, так званого зникнення у Криму численних таврів до н.е. чи на її рубежі, або їх цілковитої асиміляції, отюрчення і втрати своєї пам'яті, то тут — ще одна несумісність: закарпатські русини й за тисячоліття нав'язаної чужинцями неволі не тільки не зникли і не асимілювались, а й повністю збереглися, зберегли свою культуру і первинну матірню мову на 1945 рік (Бабій О. Газ. „Голос нації”. №19. 1993). Подібні провокації тепер спостерігаються і щодо так званого „зникнення” трипільців і Трипільської культури як явищ виключно українського народу, а також „небуття” Волинської Держави і т.п.

Тепер ще не раз не тільки на побутовому рівні, а й офіційно татарськими провідниками дозволяється собі відверто, навіть по телебаченні заявляти, що у Криму був місцевий народ таври, але він асимілюваний татарами у кримські татари, які таким чином й стали корінними. Який абсурд! І це — нічого, це — благодать, це — закономірно. Але коли мова скільки-небудь заходить про можливість законопослушності чи асиміляції зайдів-татар місцевим корінним народом, то зчиняється гвалт: порушуються права людини (!?), або Україна для зайдів-татар у Криму творить резервації. Це ще раз настійно з усією серйозністю нагадує про необхідність збереження пильності і уваги корінного народу щодо можливої агресивності прибул і пришельців та природної неодмінності свого захисту. Тим більше, що провокаційно, хоч і безуспішно, ще в 1991 році так званий татарський курултай проголосив Крим національною (?) територією кримських татар, заявив про виняткове право на землю, природні ресурси і т.і.

Наведемо з цього приводу думки Вадима Пепи (жур. „Україна”. №16, 1992). Він пише: „Зводити рахунки в проминулому — невдячне

Викладене ілюструється таблицею (%)

Перепис населення, рік	Українці	Татари	Євреї	Караїми	Кримчаки	Болгари	Російськомовні	Всього населення, тис.
1666	81,6	16,6	-----		1,8	-----		1127
1897	74,2	13,0	3,0	1,0	—	2,8	<5,4	540
1989	26,7	1,6	0,7	0,04	0,02	1,1	69,5	2430

заняття. Святе поривання — знати правду про все, що содіювалося, особливо ж на рідній землі. До українських і праукраїнських родових ліній у Криму вчорашня радянська наука була не просто байдужа, а вкрай упереджена. А вона простежується — срібна нить пов'язі українців з таврами, й глибше — аж до первісних племен, які обживали Крим. Кому ж, як не козацько-українській щирості розкрити широко обійми навстріч кожному, для кого дороге звання громадянина Української Держави. Нам тут спільно жити, брате! Розбудуймо майбутнє разом у життєтворчій згоді. Другої нема на світі України, немає другого Дніпра".

Вже в кінці 18 ст., коли у 1783 році Крим був приєднаний до Російської імперії, стало можливим проникнення сюди росіян при різкому падінні чисельності жителів Криму в результаті нищівної геноцидної політики російського царизму у всій Україні. Переписами (див. табл.) з 19 ст. „росіяни“ тут вже встановлені, а різкий їх „ріст“ чисельно як так званого „русскоязычного населення“ — у 20 ст. Як виходить, після 17 ст. за час з 18 по 19 ст., коли у Криму володарювала Росія, кількість населення і українців зокрема зменшилась удвоє. То ж, професоре В.Масловський, що то за така колонізація „українцями“ Півдня України і в тому числі Криму з 18 ст., коли при цьому кількість уявлених суб'єктів колонізації тут, замість того, щоб зростати, різко зменшується? Неправда — спосіб мислення професора. Слід нагадати, що російський радянський режим як і російський царизм нищив у Криму українців і татар (голодомори, репресії, депортації). Тільки за 1921-1922 роки внаслідок голоду померло у Криму понад 150 тис. кримчан. В 1931 році — новий голод, сільське населення було винищено остаточно. В 1931 році — хвиля репресій (на заводах Севастополя і Керчі „виявляли“ „шкідників“), в 1932 році „шкідників“ виявляли вже по всьому Криму. До початку війни винищено і робітничий клас. В 1926 році „росіян“ у Криму вже було 301,4 тис. (всього населення 714,1 тис.), в 1939 році — відповідно 558,5 тис. і 1126,8 тис. чоловік. І „росіяни“ тут — привозне населення і зрусифікований місцевий люд.

З Криму виселялись як українці і татари, так і вірмени, німці, болгари, греки, караїми, кримчаки і ін. В 1944 році після відступу німецького фронту у Криму було 780 тис. жителів. І в цьому ж році з півострова було виселено 200 тис. українців, 191 тис. татар і 27 тис. вірмен, німців, болгар і греків, а завозилось російське населення з Росії, Волги, з північних російських областей (часто й проти їх волі: „Нас пригнали“, „обманули“). І це виразилося у катастрофічному зменшенні населення післявоєнного Криму. В 1945 році, коли Кримську АРСР було перетворено в область РСФСР, у Крим стали масово переселяти росіян.

Турецький історик Евлії Челебі засвідчує, що за переписом, який проводився у Кримському ханстві у 1666 році, в Криму проживало 1127 тис. чоловік. Татарське населення складало близько 180 тис., з них 75 тис. становило військо. Греків, німців, караїмів, євреїв, вірменів було близько 20 тис. осіб. Українців нараховувалося близько 920 тис. Серед українського населення було 120 тис. жінок та 200 тис. дітей.

І що ж собою у минулому і сьогодні, і в майбутньому являє Крим для України? Це — передусім складова і невід'ємна частина української землі, території, народу і віковичної з минулого в майбутнє єдиної долі та історії всього народу, його менталітету, вірувань, релігії, християнства, тризуба як національного, релігійного і державного символу, алфавіту, мореплавства, героїчної та самовідданої боротьби народу впродовж тисячоліть за свою землю, Батьківщину, Свободу і Незалежність. Крим, що глибоко вдається у водний простір і як своєрідне морське продовження континенту України, є природним ключем входження України в Чорне море і до країн Чорноморського басейну, а звідси і у водні світові простори і шляхи у світ. До того ж всестороння розбудова власного потужного флоту є першочерговим завданням. А тому Крим для України має важливе політичне, стратегічне значення і ще як опорний південний континентально-морський спрямований у світ осередок. Крим для України, її народу — це древня перлина світового туризму, санаторіїв, системи лікувальних закладів і баз відпочинку, де сукупно — унікальними є степи, природні ресурси, фруктовো-овочеве господарство, гори, ліси, море, вода, повітря і сонце. І Україна мусить прикладати максимальних зусиль, аби забезпечити турботливу опіку і контроль над цим своїм споконвічним осередком. Держава і громадські організації повинні взяти під свою строгу опіку і контроль вивчення минулого українського народу (таври, анти, русичі, українці) у Криму, пошук і збереження археологічних знахідок-пам'яток минулого і старовини, повинні покласти край нігілістичному ставленню до українства у Криму. І анахронізм, разюча неприродність існуючої в Україні Автономної Республіки Крим — очевидні. Цій землі вже пора бути повернутою у статус української, без будь-якої так званої експансійної автономізації, як ганьби і порушення суверенітету корінного народу України, його Української Держави.

Отже, корінними і найдавнішими жителями Криму є українці (таври – анти – русичі – українці), які творять і в усій Україні корінну українську націю з її визначальною національно-державною територією. Усі інші жителі у Криму як і в усій Україні становлять етнічні меншини або групи, що замешкують на національно-державній території українського народу. У Криму, як і в усій Україні, є одна корінна українська нація, так званих корінних чи властиво національних меншин не існує, а є всього лише етнічні меншини або групи – росіяни, татари, німці, караїми, греки, євреї та ін. А тому Україна ніколи й не була багатонаціональною. І тепер Україну, всупереч уявленням і твердженням так званих „фахівців" і навіть деякого з наших високопоставлених державників, включаючи й Президентів, не можна безпідставно і надумано відносити до розряду так званих багатонаціональних держав: Україна держава однонаціональна або просто національна держава.

Корінне українське населення і багато етнічних меншин у часи Російської імперії і особливо за доби жадливої так званої радянської російської „імперії зла" – ССРСР – зазнавали геноциду, репресій, депортації і русифікації. Так, наприклад, тільки в 1944 році депортовано із Криму 200 тис. кримських українців, що жили тут ще з часів Тмутараканської Русі (Барладян Бирладник. Газ. „Нескорена нація". № 8. 1995). Далі, якщо переписом 1926 року зареєстровано 208 корінних етносів на території колишнього ССРСР, то в 1989 році їх виявилось лише 123. Така ж доля зникнення, як відомо, очікувала в горезвісну радянську епоху і українську націю. А тому нищення, депортації, русифікація, насильницький запис і фабрикації при переписах, зумовлювали „ріст" „русскоязычного населення" як в Криму, так і в усій Україні.

Тепер, за офіційним переписом (Газ. „Літер. Укр." 24. 12. 1992), українців у Криму біля 700 тис. чоловік. Біля 300 тис. українців переписувачі записали неукраїнцями, що розмовляють не своєю мовою. Отже, близько 1 млн. українців сьогодні у Криму. Це все свідчить про потребу проведення нового перепису населення як у Криму, так і в усій Україні.

Проведемо деяку порівняльну характеристику становища українців у Криму і, наприклад, Канаді (Свідзинський А. Газ. „Літ. Укр." 07. 11. 1991). У Криму на цей час українців, як відомо, було офіційно біля 700 тис., у Канаді — 600 тис. чол. У Канаді українська діаспора має: товариства та спілки українців Канади, Канадський інститут українських студій при Альбертському університеті, школи з викладанням рідною мовою, національні театри, церкви, ансамблі, видавництва, газети. У Вінніпезі (населення 585 тис. чол.) 10% усього населення – українці видають 8 газет українською мовою. Становище українців у Криму: Товариство української мови досі було не

зареєстровано, не має приміщення, нема практично жодної української школи, українського театру, українських дитячих садків, газет українською мовою (за останній час тут засвітаються лише „Кримська світлиця" та „Дзвін Севастополя"). І в таких умовах розгнужана антиукраїнська преса лякає читача українізацією, ущемленням прав російськомовного та іншого населення. Кримські татари своєю мовою тут видають на 1995 рік 6 газет, 2 журнали, мають свої 3 громадські об'єднання. Зупину тут не відчувають антидержавники, „російськомовні".

Відірвані і пошматовані частини українського народу, живучи на своїх споконвічних, корінних землях, як повноцінна нація чи національна меншина у складі Росії, Польщі, Білорусії, Молдови, Румунії та інших країн, не мають у них не тільки своїх відповідних, будь-яких автономних структур, а то й звичайних належних вже, як це мають в Україні їх навіть етнічні меншини, правових, культурних, освітніх і т.п. утворень. У цих країнах українці зазнають не тільки утисків, насильної асиміляції, а то й прямого винищення і геноциду.

В Україні доходимо до абсурду. Етнічні меншини, їх організації, представники, окремі так звані „російськомовні" громадяни, навіть за статусом народні депутати в Україні доходять до того, що стають у стан відвертої антидержавної дії, паплюжать національну і державну символіку, національно-визвольну боротьбу українського народу, його національних героїв, провідників і діячів, історію, культуру.

Це все є злочинним порушенням державного, національного і міжнародного права та вносить дестабілізацію як в національно-державний, так і в світовий стан суспільства. З цього приводу на всіх рівнях українського суспільства, держави, урядових структур, Президента, повинні бути прийняті як уже вкрай назрілі відповідні правові заходи і заходи впливу за додержанням усіма громадянами України правопорядку згідно з державним і міжнародним правом та законодавством.

У наш час повинні бути повернутими у Крим з місць заслання як етнічні меншини, так і в першу чергу корінне українське населення і забезпечено їх рівноправне життя у майбутньому на їх спільній Українській Батьківщині. Сьогодні ж урядові чинники поширюються на повернення у Крим не корінного українського народу і корінне покращення саме його умов життя, а лише етнічних меншин (татар, німців і ін.), часто й непричетних до наших теренів. Так, тільки татар за 1993-1994 роки у Крим скеровано вже понад 190 тис. осіб, де на 1995 рік їх було вже 250 тис. чоловік. Про повернення українців у Крим держава не турбується. Вона не турбується і про теперішніх українців у Криму. Голова Соціально-духовного центру українців у місті Севастополі Микола Гринь бачить небезпеку, що сьогодні з Криму

масово виїжджають стривожені українці, до того ж Україна зовсім не виділяє цілеспрямованих коштів на розв'язання етнокультурних і соціальних проблем українців у Криму і вони тут залишаються напризволяще, а серед них є багато депортованих, які потребують допомоги на перевезення своїх рідних з Сибіру та районів крайньої півночі Росії. По телебаченню і радіо часто оприлюднюються повертання і умови життя етнічних меншин у Криму і ближчих до нього регіонах, а повернення сюди і увага до життя тут українського народу не в полі зору Президента України, держави, її чинників та громадськості. Злочинно збайдужіле суспільство до своїх же інтересів! Так що має слушну рацію Макс Вандер Стул. І статус українців у Криму потребує свого вже невідкладного державного наголосу як державної і корінної нації: їй будувати Українську Соборну Державу! Вона відповідальна за це перед усім народом в Україні! Про це треба знати і – діяти. І в першу чергу Президентів, Урядові, Верховній Раді і народним обранцям.

Науково-популярне видання

Міндюк Олександр Костянтинович
Українці – корінний народ Криму

Редактор **Галина Капініс**
Комп'ютерна верстка **Георгія Беглярова**
Відповідальний за випуск **О. Дук**

Видавництво "СПОЛОМ"
79008 Україна, м. Львів, пл. Ринок, 18
Тел./факс: (0322) 722-777
E-mail: spolom@mail.lviv.ua

Здано на складання 10.07.2000
Підписано до друку 17.08.2000
Формат 60x84/16. Гарнітура Baltica
Папір офсетний. Друк офсетний
Ум. друк. арк. 1,86. Обл. вид. арк. 1,5

Зам.68

Віддруковано з готових діапозитивів
у друкарні «ДОБРА СПРАВА»
м. Львів

Міндюк О.К.

М 72 **Українці – корінний народ Криму . – Львів: В-во "СПОЛОМ", 2000 – 32с.**
ISBN 966-7445-65-8

В книзі запропоновано обґрунтування статусу українців як єдиного корінного народу в Криму, де, як і в усій Україні, усі інші жителі складають етнічні меншини чи групи.

Для широкого кола читачів.

ББК 83.3(4УКР)